

Lassota, Józef

Antoni Łukaszewski 1899-1976

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 445-447

1976

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Józef Lassota

ANTONI ŁUKASZEWSKI
1899—1976

23 lutego 1976 roku zmarł emerytowany kustosz Muzeum Mazurskiego w Olsztynie, mgr Antoni Łukaszewski. Z wykształcenia historyk, w ciągu dwudziestoletniej pracy w środowisku olsztyńskim dobrze zasłużył się dla rozwoju humanistyki w regionie.

Urodzony 14 sierpnia 1899 roku w Rudzie Kołtowskiej powiat Złoczów w dawnym województwie lwowskim, do szkół uczęszczał w Złoczowie i Tarnopolu.

W latach 1922—1926 studiował historię na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie pod kierunkiem wybitnych historyków: prof. Stanisława Zakrzewskiego, specjalisty od historii Polski Piastowskiej i prof. Franciszka Bujaka, specjalisty w zakresie historii gospodarczej. Uczelnia lwowska słynęła wówczas z wybitnych naukowców-historyków, oprócz wymienionych wykładali: prof. Jan Ptaśnik — historię kultury, prof. Adam Szelański — historię nowożytną. Największe tłumy słuchaczy ścigały wykłady z historii literatury prof. Juliusza Kleina i z filozofii prof. Kazimierza Twardowskiego, na które uczęszczali także studenci innych specjalności.

Łukaszewski wykazał na seminariach prof. Zakrzewskiego wiele zdolności i zapału, dzięki czemu został młodszym asystentem przy katedrze profesora, który chciał go zatrzymać na stałe i skierować na drogę kariery naukowej; Łukaszewski jednak po uzyskaniu dyplomu nauczyciela szkół średnich w roku 1926, rozpoczął pracę nauczycielską w Gimnazjum i Liceum w Zdołbunowie na Wołyniu (1926—1929). Wykazał i na tym polu duży talent pedagogiczny uzyskując dwuletnie państwowe stypendium na studia pedagogiczne w Studium Pedagogicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, które odbył w latach 1929—1931. Po powrocie na Wołyn przydzielony został do pracy w administracji szkolnej jako podinspektor szkolny w Sarnach (1931—1934), potem pracował jako nauczyciel w Równem i Włodzimierzu Wołyńskim (1935—1937). Opublikował wówczas część pracy magisterskiej w lwowskim „Kwartalniku Historycznym” pt. *Piotr Konaszewicz-Sahajdaczny* (1936). W roku 1937 wraca do szkolnictwa średniego i obejmuje stanowisko dyrektora prywatnego Gimnazjum Związku Osadników Wojskowych w Kowlu (1937—1939).

Lata okupacji spędził wraz z żoną i dwoma synami w wieku szkolnym w okolicach Zamościa. Jako członek Armii Krajowej zorganizował tajne nauczanie stopnia średniego, pełniąc funkcję dyrektora. Sieć kompletów tajnego

nauczania obejmowała rejon Zamościa i Tomaszowa Lubelskiego. Odbywały się egzaminy dojrzałości — głęboko zakonspirowane — albo w Zamościu, albo w Tomaszowie, zależnie od okoliczności.

Natychmiast po odzyskaniu niepodległości, 1 września 1944 roku, Łukaszewski uruchomił gimnazjum w Tyszowcach, powiat Tomaszów Lubelski w oparciu o kadre nauczycielską z tajnego nauczania, gdzie pracował do 1949 roku. Z Tomaszowa przeniósł się do Wąbrzeźna w województwie bydgoskim na stanowisko dyrektora Liceum (1949—1950).

W 1955 roku, 1 marca podjął pracę w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie, początkowo jako asystent, następnie archiwista, od 1 sierpnia 1957 roku starszy archiwista i wreszcie, od 1 sierpnia 1961 roku, adiunkt archiwalny.

Do 1960 roku był kierownikiem Oddziału IV (Zbiorów i Kolekcji — efektem jego pracy w tym Oddziale było uporządkowanie 34 landratur Prus Wschodnich i Prus Zachodnich. Od 1960 roku, jako kierownik Oddziału II (akta PRL), zajmował się głównie nadzorem nad narastającym zasobem archiwalnym.

31 marca 1963 roku Łukaszewski odszedł z archiwum, przenosząc się do Lidzbarka Warmińskiego na stanowisko kierownika muzeum. W 1964 roku przeszedł na emeryturę.

Antoni Łukaszewski brał również czynny udział w życiu społecznym i politycznym. W latach 1926—1950 był aktywnym członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego, w latach 1944—1950 członkiem Stronnictwa Demokratycznego, zaś w latach 1955—1975 członkiem Polskiego Towarzystwa Historycznego (dalej PTH), jako jego długoletni sekretarz i członek zarządu. Łukaszewski brał czynny udział w organizowanych przez olsztyński zarząd PTH licznych sesjach naukowych.

Był więc współorganizatorem i czynnym uczestnikiem sesji naukowej PTH (21 X 1957), poświęconej dziejom ruchu robotniczego na Warmii i Mazurach w latach 1918—1920. Sesja po raz pierwszy w historiografii polskiej zasygnalizowała potrzebę badań nad tym problemem. Sprawozdanie z niej ogłosił Łukaszewski w „Komunikatach Mazursko-Warmińskich” (1958, nr 1).

Na sesji poświęconej czterdziestolecu PTH w Olsztynie (21 V 1958) Łukaszewski wspólnie z Januszem Jasińskim opracowali referat o wkładzie PTH w rozwój badań regionalnych.

Sesja zorganizowana 8 września 1958 roku poświęcona była problematyce archiwalnej. Antoni Łukaszewski wygłosił na niej referat: *Z problematyki ruchów migracyjnych na Warmii i Mazurach w XIX i na początku XX w.*, opublikowany następnie w „Komunikatach Mazursko-Warmińskich” (1958, nr 2). Autor wykorzystał nie znane dotychczas źródło — akta landratur wschodniopruskich. Podjęty przez Łukaszewskiego temat oczekuje dalszych badań.

Na sesji poświęconej czterdziestolecu KPP (1—2 XII 1958) Łukaszewski kontynuował temat ruchów migracyjnych w Prusach Wschodnich, podkreślając masowość wychodźstwa. Referat wydrukowano w wydawnictwie *Z dziejów klasy robotniczej na Warmii i Mazurach w XIX w.*, Olsztyn 1959. Sprawozdanie z tej sesji opublikował Łukaszewski w „Komunikatach Mazursko-Warmińskich” (1959, nr 1).

Ponadto Łukaszewski opublikował, znalezione w Archiwum Ministerstwa

Spraw Zagranicznych w Warszawie, ciekawe, wszechstronnie opracowane sprawozdanie ekonomiczne z Prus Wschodnich za rok 1927 wicekonsula olsztyńskiego, dr. Filipa Zawady („Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1961, nr 1).

W 1962 roku odbył się w Olsztynie Walny Zjazd PTH, połączony z sesją naukową o świadomości narodowej Warmiaków i Mazurów. Wiele wysiłku w przygotowanie obu tych imprez włożył między innymi Antoni Łukaszewski. Aby ułatwić dalszy rozwój środowisku humanistycznemu, Walne Zebranie PTH uznało za konieczne „udzielenie poparcia pracom organizacyjnym, zmierzającym do powstania w Olsztynie ośrodka naukowo-badawczego w zakresie nauk społecznych”. Antoni Łukaszewski podpisał wówczas memoriał grupy olsztyńskich historyków, skierowany do władz miejscowych, w sprawie powołania — jak się wówczas mówiło — Fundacji Naukowej im. Wojciecha Kętrzyńskiego.

Z chwilą powstania Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego Łukaszewski włączał się — w miarę swych coraz węższych sił — do jego prac. Przykładowo wymienić należy sprawozdanie z sesji naukowej Ośrodka, poświęconej potrzebom badawczym Warmii i Mazur w zakresie humanistyki. Wprawdzie referaty zostały wydane drukiem osobno, jednakże streszczenie bardzo ważnej dyskusji nad nimi, dokonane przez Łukaszewskiego, stało się jedynym dokumentem z ciekawej konfrontacji poglądów naukowców z całej Polski. Łukaszewski zanotował między innymi ważny pogląd prof. Stanisława Herbsta: „Obowiązkiem polskich historyków jako gospodarzy tych ziem jest wielostronne i obiektywne badanie przeszłości tego regionu. Obok żywiołu polskiego w badaniach należy uwzględnić dzieje Prusów, Niemców i Litwinów”.

Ostatnią dużą pracą Łukaszewskiego było odczytanie i uporządkowanie nie znanych wierszy Wojciecha Kętrzyńskiego, pisanych w języku niemieckim w latach młodości. Była to praca niezwykle mozolna i żmudna, wymagająca dobrej orientacji w poezji romantycznej polskiej i niemieckiej. Obszerny wstęp, opracowany razem z Januszem Jasińskim, wprowadza czytelnika w życie i twórczość Kętrzyńskiego (Olsztyn 1973).

Wspomnieć też wypada mniejsze prace Łukaszewskiego, jak kilka monografii miast województwa olsztyńskiego w wydawnictwie *Miasta polskie w Tyśiącleciu*, tom 2, Wrocław 1967 i w monografii *Nowe Miasto Pomorskie*, Olsztyn 1963, rozdział *Między wojnami*. Opublikował także artykuł *Z materiałów do dziejów szkolnictwa na Mazurach i Warmii w okresie międzywojennym* („Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 1957, nr 1). W latach 1958—1965 wygłosił ponadto kilkadziesiąt odczytów historycznych.

Odszedł od nas pracownik naukowy i społecznik niezwykle sumienny w pracy, zaangażowany i ofiarny, nie oszczędzający się. Z wielkim żalem zegnaliśmy na zawsze naszego drogiego przyjaciela!